ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРІТ

Сазонова О.В.
кандидат психологічних наук, доцент
Національний університет «Львівська політехніка»

Сазонова О.В. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРІТ // ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЕ И ПРИКЛАДНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ПРАКТИКАХ ВЕДУЩИХ НАУЧНЫХ ШКОЛ. – 2014. – № 5; URL: fund-issled-intern.esrae.ru/5-72

Стаття присвячена емпіричному дослідженню особливостей соціальної адаптації дітей-сиріт в умовах дитячого будинку. Досліджується зв’язок між рівнем соціальної адаптації, рівнем суб’єктивного відчуття самотності, рівнем тривожності та самоставленням дітей-сиріт. Отримана інформація може мати багатоцільове використання в психолого-педагогічній практиці та в організації ефективної виховної роботи у дитячому будинку.

Ключові слова: соціальна адаптація, діти-сироти, дитячий будинок, суб’єктивне відчуття самотності, рівень тривожності, самоставлення.

Постановка проблеми. Соціалізація та соціальна адаптація є важливим процесом становлення особистості, що полягає у поступовому засвоєнні норм, ідеалів і цінностей суспільства, оволодінні соціально значимими характеристиками свідомості і поведінки, які регулюють взаємостосунок із суспільством. Першим джерелом соціалізації є сім'я. Саме в сім’ї дитина набуває навичок побудови стосунків, враховуючи як ділову, так і емоційну складову спілкування. Тому відсутність сім'ї може позначитись на дитині у відсутності основних навичок «здорового» спілкування і соціалізації загалом. Проблема сирітства на сьогодні є однією з гостріших, масових та соціально небезпечних. За останні десять років кількість дітей, влаштованих до закладів

усіх форм власності для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, збільшилася майже вдвічі [1].

За даними Державного комітету статистики України станом на 01.09.2010 в школах-інтернатах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, перебувало 15 669 вихованців. 17 780 дітей налічувалося в інтернатних закладах у 2013 році.

Виховання в державних сирітських закладах, зміна установ та опікунів, усиновлення – це фактори, що кардинально міняють долю дитини і можуть травмувати її психіку, руйнують стосунок дитини з навколишнім світом і тим самим ускладнюють реалізацію її потенційних можливостей, а також впливають на процес соціальної адаптації. Сирітство, як фактор, впливає на емоційний зв'язок дитини з навколишнім її соціальним середовищем, світом дорослих і однолітків, що розвиваються в більш сприятливих умовах, і викликає порушення фізичного, психічного і соціального характеру, тобто позначається на процесі соціалізації.

Проблема сирітства та дітей, позбавлених батьківського піклування, завжди була актуальною, її розв'язання - одне з пріоритетних спрямувань державної соціальної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «соціалізація» активно використовується представниками широкого спектра наук — філософії, соціології, психології, політології, педагогіки й інших. Виникнення цього поняття пов’язують з іменами американського соціолога Ф. Гіддінгса і французьких соціологів і філософів Г. Тарда і Е.Дюркгейм.

Соціалізація – це поняття, що характеризує процес становлення особистості, що передбачає як свідоме засвоєння готових форм і способів соціального життя, ідей і цінностей, норм поведінки, так і вироблення власного стилю життя і набуття соціального досвіду. Найбільш інтенсивно соціалізація протікає в дитинстві.

Поняття «соціалізація» має декілька визначень в залежності від аспекту та сторони дослідження. Під соціалізацією здебільшого розуміють процес, в ході якого людина шляхом засвоєння системи знань, норм і цінностей набуває якостей, необхідних для її життєдіяльності в суспільстві. В такому розумінні соціалізація - це процес розвитку людини, як соціальної істоти, становлення її як особистості. Сутність процесу соціалізації полягає в тому, що людина, засвоюючи соціальний досвід, включається в життя суспільства.

Філософія досліджує соціалізацію як процес засвоєння індивідом соціального досвіду і включення особистості в систему соціальних відносин (у тому числі в мікросоціум, в систему ролей, прав і обов'язків громадянина).

Під соціалізацією в сучасній соціології зазвичай розуміють процес засвоєння індивідом зразків поведінки, психологічних механізмів, соціальних норм і цінностей, необхідних для успішного функціонування індивіда в даному суспільстві [10].

У соціальній психології соціалізацію розглядають як надзвичайно важливий для суспільства в цілому і різних груп соціальний процес. Він здійснюється за допомогою соціальних механізмів, що забезпечують досягнення суспільних і групових цілей [6].

З точки зору політології соціалізація спрямована на процес інтегрування і освоєння окремою людиною як членом певного суспільства і громадянином держави основних елементів відповідної культури [3].

Дослідники культурних процесів у суспільстві (культурологія) розглядають соціалізацію як процес збереження і передачі і трансформації різних культурних моделей з покоління в покоління.

Соціальна педагогіка розглядає соціалізацію як процес засвоєння індивідом певної системи знань, норм і цінностей, що дозволяють йому функціонувати в якості повноправного члена суспільства. Соціалізація включає як соціально-контрольовані процеси цілеспрямованого впливу на особистість (виховання), так і стихійні, спонтанні процеси, що впливають на її формування.

В роботах І.Кона представлені філософські, соціологічні, соціально-психологічні, етнографічні та педагогічні аспекти соціалізації. На його думку, «обсяг поняття «соціалізація» трохи ширше, ніж «виховання». Виховання має на увазі, перш за все, систему цілеспрямованих впливів, тоді як соціалізація включає також ненавмисний, спонтанний вплив, за допомогою якого індивід долучається до культури і стає повноправним членом суспільства» [4].

Інакше осмислюється сутність соціалізації в гуманістичній психології, представниками якої є А.Маслоу, К.Роджерс та інших. У цій науці соціалізація представлена як процес самоактуалізації «Я - концепції», самореалізації особистості, її творчих здібностей, як процес подолання негативних впливів середовища, що заважають її саморозвитку і самоствердженню. Людина з точки зору гуманістичних психологів розглядається як продукт самовиховання.

За визначенням психологів А.В.Петровського та М.Г.Ярошевського соціалізація – це процес і результати засвоєння та активного відтворення індивідом соціального досвіду у процесі спілкування та діяльності. Соціалізація може відбувається як в умовах стихійного впливу на особистість різних обставин життя, так і в умовах освіти, цілеспрямованого виховання, педагогічно організованого, планомірного процесу результату розвитку людини, здійснюваного у сфері суспільства, якому вона належить [7].

В психологічному словнику В.П.Зінченко й Б.Г.Мещерякова соціалізація (від латинського socialis - громадський) – це процес засвоєння індивідом соціального досвіду, системи соціальних зв'язків і стосунків. В процесі соціалізації людина набуває переконання, суспільно схвалені норми поведінки, які необхідна для нормального життя в суспільстві. Під соціалізацією слід розуміти весь багатогранний процес засвоєння досвіду соціального життя суспільних стосунків [5].

Головною тенденцією в розвитку наукових уявлень про сутність соціалізації є об'єднання різних ідей. Тобто, соціалізація - це процес входження індивіда в суспільство, активне засвоєння ним соціального досвіду, соціальних ролей, норм, цінностей, необхідних для успішної життєдіяльності в даному суспільстві.

В процесі соціалізації можна виділити два структурні елементи: соціально-психологічну адаптацію та інтеріоризацію.

Соціально-психологічна адаптація — пристосування індивіда до групових норм і соціальної групи до окремого індивіда. Соціально-психологічна адаптація особистості в групі чи колективі забезпечується завдяки функціонуванню певної системи механізмів (рефлексії, емпатії, прийому соціального зворотного зв'язку тощо) [9, 8].

Інтеріоризація – процес перетворення зовнішніх, реальних дій з предметами на внутрішні, ідеальні. При цьому вони підлягають специфічній трансформації – узагальнюються, вербалізуються, скорочуються і, головне, стають здатними до подальшого розвитку, який переходить межі можливостей зовнішньої діяльності [9, 73]. Соціально-психологічна інтеріоризація, ена думку Тарда, — це процес формування внутрішньої структури людської психіки з допомогою освоєння соціальних норм, цінностей та інших компонентів соціального середовища внаслідок соціальної діяльності, процес переведення елементів зовнішнього середовище у внутрішнє «Я». Результатом інтеріоризації є індивідуальність особистості, неповторюваність її духовного світу, специфіка соціальної активності.

Отже, головним критерієм успішності соціалізації є вільне й ефективне функціонування особистості в суспільстві, оскільки соціалізація має діяльнісний характер. Показником міри соціалізації виступає система ціннісних орієнтацій, які є системоутворювальним фактором соціальної позиції особистості.

Процес соціалізації та адаптації дітей-сиріт останнім часом пильно досліджують вітчизняні педагоги і психологи. Особливості психологічного розвитку дітей, вивчають Н.Краснова, М.Буянова, А.Кравченко, А.Андреєва, А.Шахматова, Н.Толстих, С.Мещерякова, М.Лісіна та ін. Особливості виховання таких дітей в умовах дитячого будинку вивчали Я.Гошовський, Л.Дробот, Б.Кобзар, В.Яковенко; на підставі аналізу психодіагностики і педагогічних досліджень визначалися особистісні якості дітей (М.Аралова, І.Дубровіна, А.Прихожан); основи підготовленості сучасного випускника дитячого будинку до входження в новий соціум досліджували І.Звєрєва, О.Кузьменко, М.Іщенко; визначення місця дітей і учнівської молоді в соціумі знайшло відображення у працях В.Бочарової, В.Оржеховської та ін.

Значним внеском у виробленні підходів до соціального захисту і соціальної підтримки дітей-сиріт стала теорія виховних систем освітніх установ (О.Заславська, Л.Новікова, Н.Селінова та ін.).

Діти-сироти залишаються однією з найменш психологічно захищених спільнот нашої країни. Звуженість соціального оточення в інтернатських закладах, брак соціально-адекватних моделей статево-рольової поведінки, недостатня підготовленість вихователів до роботи з такого роду контингентом створюють несприятливі умови для розвитку особистості, яка виховується в умовах батьківської деривації [2].

Мета дослідження – визначити особливості соціальної адаптації дітей сиріт в умовах дитячого будинку.

Методика та процедура дослідження. Для досягнення основної мети роботи було проведено емпіричне дослідження на базі одного дитячого будинку. У дослідженні взяли участь 15 дітей-сиріт віком 8-10 років. Дане емпіричне дослідження є початком циклу дослідження дітей-сиріт, що виховуються в дитячих будинках.

Експериментальна частина роботи була поділена на такі етапи:

дослідження рівня соціальної адаптації дітей-сиріт;

дослідження рівня суб'єктивного відчуття самотності дітей-сиріт;

дослідження рівня тривожності дітей-сиріт;

дослідження самоставлення дітей-сиріт;

аналіз та інтерпретація результатів факторного аналізу;

визначення кореляційних зв'язків між рівнем соціальної адаптації, рівнем суб'єктивного відчуття самотності, рівнем тривожності та рівнем самоставлення.

Отримані результати та їхній аналіз. Опитувальник визначення соціальної адаптованості складається з 25 тверджень і респонденту необхідно вибрати «так» чи «ні». У результаті обробки анкетних даних були отримані наступні результати, які представлені за допомогою рис.2.

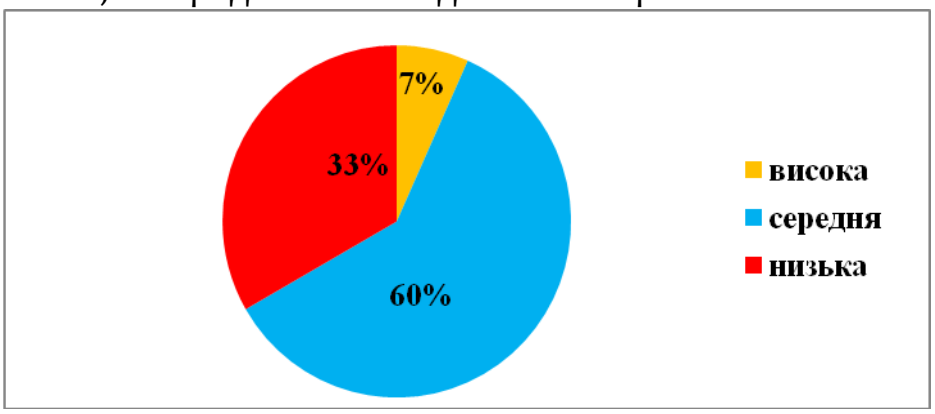

Рис. 2. Рівень соціальної адаптації

Згідно отриманих значень, ми бачимо, що більшість дітей-сиріт мають середню адаптованість (60%). Це говорить нам про те, що такі респонденти достатньо вільно орієнтуються у соціумі, їм характерна адекватна самооцінка, позитивний емоційний стан. Однак, для таких осіб характерна підвищена залежність поведінки від думки інших. Це є причиною недостатньої

самостійності у вирішенні завдань, що виникають. Можливі часті зміни настрою, а тимчасові труднощі можуть впливати на самооцінку.

Дещо меншим є показник низької адаптованості (33%), який свідчить про те, що респонденти з слабкою вірою в себе, незадоволенні собою, власним життям. Вони характеризуються частим переживанням емоцій тривоги, напруження, роздратованості, печалю, заниженою самооцінкою, недостатньо знають і відповідно неадекватно сприймають соціальну дійсність, не уявляють власного майбутнього, не мають стійких інтересів.

Також ми можемо спостерігати, що найменше респондентів виявилось з високим рівнем адаптованості (7%). Такі респонденти характеризуються реалістичною самооцінкою, почуттям визнання себе, адекватністю і стабільністю володіння власним «Я»; розуміння та адекватне суб'єктивне сприйняття соціальної дійсності; врівноваженість, стабільний емоційний стан, оптимістичні погляди на життя; моральність вчинків тощо. Вони користуються визнанням однолітків і дорослих, мають позитивні стосунки з оточуючими; звичайно не мають стійких проблем з навчанням, мають відносно стійкий стан психічного, фізичного та соціального благополуччя.

Отже, з відповідей респондентів, ми бачимо, що більшість дітей-сиріт мають середній рівень адаптації, який свідчить, насамперед, про певні ускладнення процесу адаптації, а саме, залежність від думки оточення, важкість в оцінці та прийнятті рішення, коливання настрою та самооцінки.

Для визначення рівня відчуття самотності була використана методика Д.Расела та М.Фергюсона – «Методика діагностики рівня суб'єктивного відчуття самотності». Дана методика включає 18 тверджень, із яких, в процесі дослідження, респонденту необхідно було вибрати один варіант відповідей «часто», «іноді», «рідко», «ніколи».

Опрацювавши результати опитування, були отримані наступні дані (рис.1).

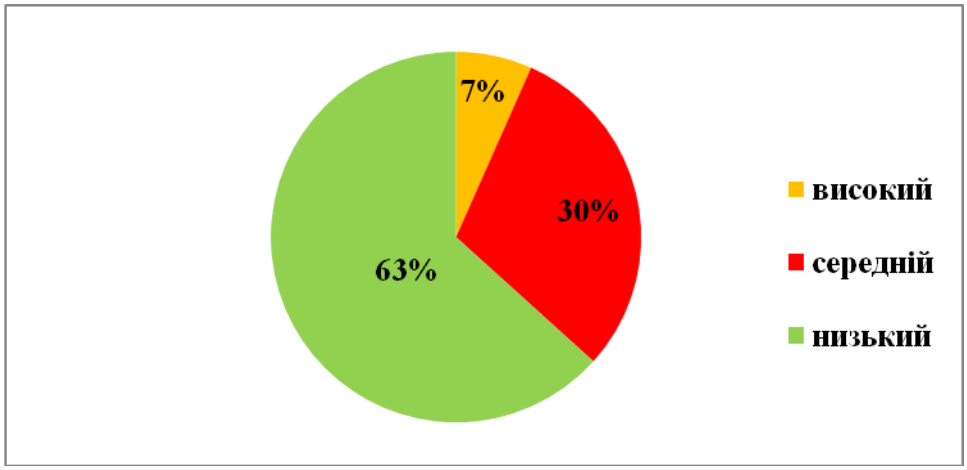

Рис. 1. Рівень суб'єктивного відчуття самотності

Дана діаграма показує, що більшість дітей-сиріт відчувають низький рівень самотності (63%). Цей показник говорить нам про те, що такі особи

мають оптимістичні уявлення про життя, ініціативні і незалежні в соціальних контактах, вирізняються високим самоконтролем. Вони здатні самостійно приймати рішення й брати на себе відповідальність за їхню реалізацію. Їм властиве позитивне ставлення до власного «Я», до усамітнення. Вони є найбільш благополучними та характеризуються задоволеністю власною поведінкою, рівнем досягнень, особистісними якостями, впевненістю в собі, ставляться до самотності найчастіше як до позитивного переживання.

Дещо меншим є показник середнього рівня самотності (30%), який говорить про осіб, що переживають самотність інколи, за певних життєвих ситуацій. Їм притаманне ставлення до самотності і як позитивного, і як до негативного почуття. Вони демонструють проміжні характеристики високого та низького рівнів переживання почуття самотності.

Найменшим є показник з високим рівнем самотності (7%), що характеризує осіб з недостатнім самоконтролем, невпевненістю в собі, залежністю від зовнішніх обставин та оцінок. Вони схиляються до контролю з боку оточуючих з метою уникнення відповідальності за прийняття рішення. Їм властиво відчувати складнощі у налагодженні контактів, взаємин з іншими людьми. Таким особам властива негативна оцінка усамітнення, вони бояться залишатись на самоті.

Отже, можемо сказати, що більшість дітей-сиріт, що перебувають в умовах дитячого будинку, переживають самотність дуже рідко, у виключних життєвих ситуаціях, або це почуття їм взагалі невідоме.

Для дослідження рівня тривожності була використана методика «Вимір рівня тривожності» Дж.Тейлора. Методика включає 50 тверджень і респонденту необхідно вибрати з якими твердженнями він погоджується, а з якими ні. За результатами опитування можна зробити наступні узагальнення (рис. 3)

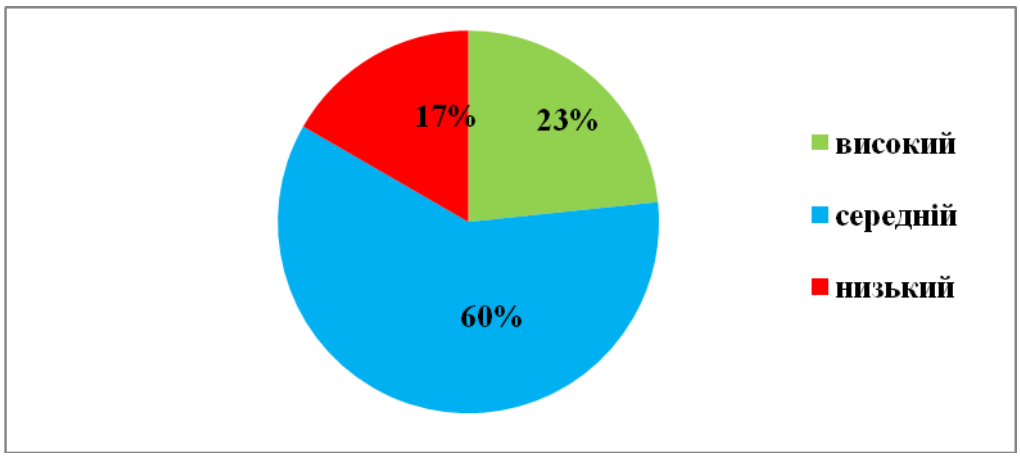

Рис. 3. Рівень тривожності

Згідно отриманих результатів, ми бачимо, що більшість дітей-сиріт мають середній рівень тривоги (60%). Це говорить нам про те, що респонденти є достатньо спокійні, досить активні, товариські, хоча зустрічаються випадки, коли з'являється неспокій.

Дещо меншим є показник високого рівня тривоги (23%). Такі респонденти є замкнуті та мало товариські. Вони відчувають постійно страх та напругу у спілкуванні з іншими. Як правило, вони безініціативні, що пов'язано з очікуванням невдачі і низькою самооцінкою. Такий рівень тривоги негативно впливає на результат діяльності та створює загрозу психічному здоров'ю особи.

Найменше респондентів виявилось з низьким рівнем тривожності (17%). Такі респонденти товариські і ініціативні, але їм властива слабка емоційна залученість в різні життєві ситуації, стриманість почуттів.

Отже, з відповідей респондентів, ми бачимо, що більшість дітей-сиріт відчувають напругу та тривогу у спілкуванні з оточуючими.

Для дослідження самоставлення респондентів була використана методика «Опитувальник самоставлення» В.В. Століна. Опитувальник дозволяє виявити три рівні самоставлення, що відрізняються за ступенем узагальненості: самоповага; аутосимпатія; внутрішня невпорядкованість.

За результатами опитувальника 4 можна зробити наступні узагальнення (рис. 4).

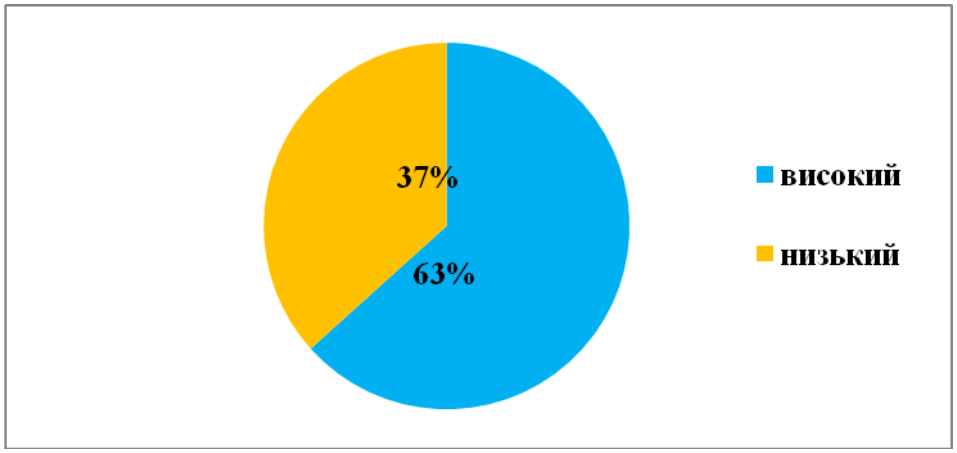

Рис. 4. Рівень самоставлення

Дана діаграма показує, що більшість дітей-сиріт відчувають високий рівень самоставлення (63%). Цей показник говорить нам про те, що такі особи задоволені собою й упевнені в собі. Вони живуть у злагоді з собою, знають себе і можуть собі довіряти. Респонденти мають дорогоцінне вміння відшукувати вихід з важких ситуацій - і особистого характеру і тих, які стосуються взаємин з людьми. У них нормальна здорова самооцінка, вміють бути для себе підтримкою і джерелом сили і, що найголовніше, не за рахунок інших.

Також, ми бачимо, що є респонденти із низьким самоставленням (37%). Такі респонденти незадоволені собою, їх мучать сумніви і незадоволеність: своїм інтелектом, здібностями, досягненнями, своєю зовнішністю, віком, статтю.

Для глибокого аналізу результатів дослідження та отримання факторної структури результатів був застосований факторний аналіз, в результаті якого було виділено чотири фактори (табл. 1.)

Таблиця 1

Факторні навантаження для досліджуваних груп

Фактор	Назва змінної	Коефіцієнт
Позитивне самоставлення	Інтегральне позитивне самоставлення	0,807
	Аутосимпатія	0,777
	Рівень самоставлення	0,774
	Самовпевненість	0,448
	Самозвинувачення	-0,493
Суб'єктивне відчуття самотності	Рівень суб'єктивного відчуття самотності	0,833
	Рівень соціальної адаптації	0,823
	Ставлення інших	-0,777
	Самовпевненість	-0,543
	Рівень тривожності	0,430
Раціональність поведінки	Самопослідовність	0,840
	Повага до себе	0,762
	Рівень тривожності	-0,479
Довіра до себе та інших	Близькість до себе	0,840
	Самоінтерес	0,813

Шкали першого фактору можна об'єднати під назвою «Позитивне самоставлення». Можна стверджувати, що людина, яка має надійну психологічну захищеність внутрішнього світу, буде позитивно ставитись до себе. Така людина вміє керувати своїм «Я» навіть при несприятливих ситуаціях, які можуть блокувати або ускладнювати реалізацію основних потреб.

Шкали другого фактору можна об'єднати під назвою «Суб'єктивна внутрішня самотність». Отже, можна стверджувати, що людина, яка почуває себе самотньою, буде відчувати невпевненість, мати високий рівень тривоги і низький рівень соціально-психологічної адаптації.

Третій фактор включив змінні: самопослідовність, повага до себе, рівень тривожності. Дані характеристики можна об'єднати під назвою «Раціональність поведінки». Це свідчить про те, що людина, яка вміє раціонально організовувати свою поведінку, порівнювати себе, свої дії, вчинки з діями інших, внутрішньо інтерпретувати їх, рідко може переживати відчуття самотності.

1. Шкала соціальної адаптації має прямий зв'язок з рівенем суб'єктивного відчуття самотності (r=0.680, p≤0.01) і зворотній кореляційний зв'язок зі шкалами «ставлення інших» (r=-0.423, p≤0.05) та «самовпевненість» (r=-0.463, p≤0.01), що зображено на рис. 5. Отже, людина з високим рівнем самотності, яка невпевнена в собі, потребує позитивного ставлення інших та підвищення рівня соціальної адаптації.

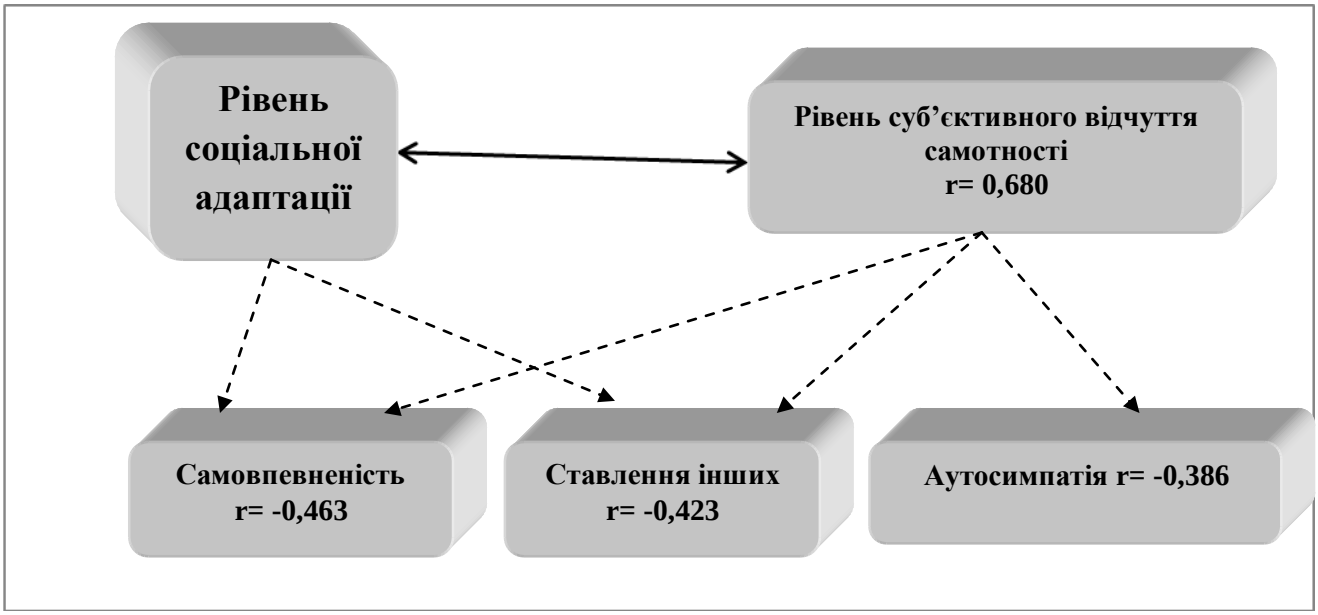

Рис. 5. Кореляційні зв'язки рівня соціальної адаптації та рівня суб'єктивного відчуття самотності особистості.

2. Шкала тривожності зворотньо корелює зі шкалами «повага до себе» (r= -0.457, p≤0.05) та «самовпевненість» (r= -0.430, p≤0.05), що зображено на рис. 6. Отже, можна стверджувати, що люди з високим рівнем тривожності мають низький рівень самовпевненості та поваги до себе.

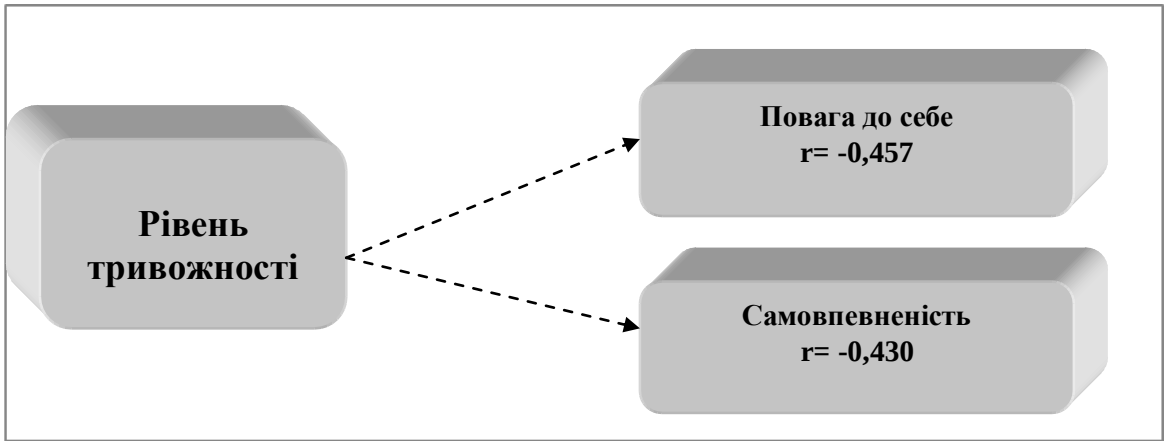

Рис. 6. Кореляційні зв'язки рівня тривожності особистості.

3. Рівень суб'єктивного відчуття самотності прямо корелює з рівнем соціальної адаптації (r=0.680, p≤0.01) та зворотно корелює зі шкалами «аутосимпатія» (r= -0.386, p≤0.05), «ставлення інших» (r= -0.546, p≤0.01) і «самовпевненість» (r= -0.415, p≤0.05), що зображено на рис. 5. Отже, людина, яка впевнена в собі, яка цінує своє «Я» і вважає його привабливим, яка викликає повагу та симпатію у інших людей, рідко може переживати відчуття самотності.

Висновки. Процес соціальної адаптації та соціалізації грають важливу роль в становленні особистості. Соціалізація - це процес розвитку людини, як соціальної істоти. Сутність процесу соціальної адаптації полягає в тому, що людина, засвоюючи соціальний досвід, включається в життя суспільства.

Сирітство, як фактор, впливає на фізичний, психічний і соціальний розвиток людини, видозмінює емоційні зв'язки дитини з навколишнім його соціальним середовищем, світом дорослих і однолітків, що розвиваються в більш сприятливих умовах.

Діти, виховані в умовах дитячого будинку, мають у своєму розвитку ряд особливостей, які проявляються у розвитку «Я - концепції», у розвитку інтелектуальної, мотиваційно-потребової та емоційно-вольової сфер, а також в процесі соціальної адаптації та соціалізації. Часто такі діти відчувають складнощі у спілкуванні з дорослими і однолітками, що проявляються у не сформованих повноцінних емоційно насичених контактах, недовірі до людей, проявах агресії, у невпевненості в собі, зниженні само організованості та розвитку самостійності.

Результати проведеного емпіричного дослідження дають підстави стверджувати, що рівень соціальної адаптації дитини безпосередньо залежить від того, наскільки вона оточена увагою і турботою. Діти, що переживають стан самотності, закриваються від оточення, вони невпевнені в собі, незадоволені собою та своїм життям, переживають негативні, а часом і агресивні емоції щодо навколишніх. Людина, яка почуває себе самотньою, буде відчувати невпевненість, мати високий рівень тривоги і низький рівень соціально-психологічної адаптації.

Важливим для процесу адаптації в умовах дитячого будинку є розкриття та розвиток власних здібностей і можливостей. Це піднімає рівень самооцінки і самоповаги, а також зменшує рівень тривоги у спілкуванні з оточуючими. Адже людина, яка має позитивно себе сприймає, зможе керувати собою навіть при несприятливих умовах, які можуть блокувати або ускладнювати реалізацію основних потреб. Необхідною умовою в розвитку власних здібностей є раціональна організація свого часу і простору. За таких умов дитина може порівнювати свою поведінку з поведінкою оточуючих та позбуватись відчуття самотності.

Розумна організація розвитку особистісних якостей дозволяє вихованцю дитячого будинку аналізувати власний внутрішній світ, що, в свою

чергу, дає можливість краще зрозуміти себе і вибудувати емоційно насичені стосунки з однолітками та дорослими.

Емпіричне дослідження, проведене в рамках одного дитячого будинку, потребує продовження з метою порівняльного аналізу психологічних особливостей дітей-сиріт та їх умов проживання, навчання та виховання.

Література:

1. Акусок А. Соціалізація особистості як психолого-педагогічна проблема// Соціальна педагогіка: теорія та практика. – К.: 2005. – №1. – С.23-25.

2. Астоянц М.С. Дети-сироты: анализ жизненных практик в условиях интернатного учреждения // Социс. – 2006. – №3. – С. 54–63.

3. Горлач М. І., Кремень В. Г. Політологія: наука про політику. – К.: Центр навчальної літератури, 2009. — 840 с.

4. Кон И. Социологическая психология. — М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО«МОДЭК», 1999.—560 с.

5. Мещеряков Б., Зинченко В. Большой психологический словарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/dict/index.php.

6. Мудрик А. В. Социализация человека: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. — М.: Издательский центр «Академия», 2004. — 304 с.

7. Петровский А.В., Ярошевский М.Г. Основы теоретической психологии — М.: ИНФРА, 1998. — 528 с.

8. Прихожан А. М., Толстых Н. Н. Психология сиротства. – 2-е изд. – СПб.: Питер, 2005. – 400 с.

9. Психологічний словник / за ред.. В.І.Войтка. – К.: Вища школа, 1982. — 216с.

10. Танчин І.З. Соціологія. Навчальний посібник. — К.: Знання, 2008.- 351 с.

References:

1. Akusok A. SotsIalIzatsIya osobistostI yak psihologo-pedagogIchna problema// SotsIalna pedagogIka: teorIya ta praktika. – K.: 2005. – #1. – S.23-25.

2. Astoyants M.S. Deti-sirotyi: analiz zhiznennyih praktik v usloviyah internatnogo uchrezhdeniya // Sotsis. – 2006. – #3. – S. 54–63.

3. Gorlach M. I., Kremen V. G. PolItologIya: nauka pro polItiku. – K.: Tsentr navchalnoYi lIteraturi, 2009. — 840 s.

4. Kon I. Sotsiologicheskaya psihologiya. — M.: Moskovskiy psihologo-sotsialnyiy institut; Voronezh: Izdatelstvo NPO«MODEK», 1999.—560 s.

5. Mescheryakov B., Zinchenko V. Bolshoy psihologicheskiy slovar [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/dict/index.php.

6. Mudrik A. V. Sotsializatsiya cheloveka: Ucheb. posobie dlya stud. vyissh. ucheb. zavedeniy. — M.: Izdatelskiy tsentr «Akademiya», 2004. — 304 s.

7. Petrovskiy A.V., Yaroshevskiy M.G. Osnovyi teoreticheskoy psihologii — M.: INFRA, 1998. — 528 s.

8. Prihozhan A. M., Tolstyih N. N. Psihologiya sirotstva. – 2-e izd. –SPb.: Piter, 2005. – 400 s.

9. PsihologIchniy slovnik / za red.. V.I.Voytka. – K.: Vischa shkola, 1982. — 216s.

10. Tanchin I.Z. SotsIologIya. NavchalniyposIbnik. — K.: Znannya, 2008.- 351 c.

Сазонова Е.В. ***Исследование особенностей социальной адаптации дитей-сирот.*** Статья посвящена эмпирическому исследованию особенностей социальной адаптации дитей-сирот в условиях детского дома. Исследуется связь между уровнем социальной адаптации, уровнем субъективного ощущения одиночества, уровнем тревоги и самоотношением дитей-сирот. Полученная информация может разносторонне использоваться в психолого-педагогической практике и в организации эффективной работы в детском доме.

Ключевые слова: социальная адаптация, дети-сироты, детский дом, субъективное ощущение одиночества, уровень тревожности, самоотношение.

Sazonova O. ***Investigation of social adaptation of orphans***. The article is devoted to the empirical investigation of characteristics of social adaptation of orphans in the orphanage conditions. We study the relationship between the level of social inclusion of subjective feelings of loneliness, anxiety level and behavior orphans. This information may be multipurpose use in psychological and pedagogical practice and organization of effective educational work in an orphanage.

Keywords: social adaptation, orphans, orphanage, subjective feelings of loneliness, anxiety level, behavior.